

misschien kan doortrokken zijn met een spirituele dimensie maar dat het niet is voor de meeste van zijn collega's. Het wetenschappelijke is maar met mate bruikbaar voor een doel dat aan het wetenschappelijke tegelijk voorafgaat en het ook overstijgt. Het blijft voor nog teveel mensen een toevlucht voor de oplossing van diepmenselijke problemen en mysteries. Met als gevolg dat men van het wetenschappelijke teveel verwacht. Rümke heeft zich op de grens begeven en vermengde soms het wetenschappelijke met het existentiële. Dat is wel een onduidelijkheid of een gebrek aan gestrengheid in zijn denken geweest. Als we nu zien wat deze psychiater gepubliceerd heeft, moeten we met onze kritiek niettemin zelf heel bescheiden blijven.

Jacques DE VISSCHER

* * *

TAAL EN GESCHIEDENIS

Taal en Geschiedenis. Over de relatie tussen taal en werkelijkheid in de geschiedbeoefening. (Groniek, nr. 89/90). Groningen, 1984. (216 p., ISBN 90-9000797-0).

Het thema van dit dubbelnummer van *Groniek* is niet verrassend in een tijd waarin de taal filosofie (in alle mogelijke vormen) een steeds gewichtiger en centrale positie in het geheel van de wijsbegeerte inneemt. Dat ook historische groeiende belangstelling vertonen voor het verschijnsel 'taal' ligt dan ook voor de hand. Binnen geschiedkundige kringen wordt de jongste tijd meer begrip getoond voor de complexiteit van de relatie tussen taal en (verleden) werkelijkheid. Twee factoren lijken deze interesse te stimuleren. Enerzijds blijft het aloude, maar nog steeds actuele debat rond de verhouding geschiedsbeschrijving - literatuur boeien. Anderzijds werkt de analytische wijsbegeerte, die reeds sinds G. Moore en B. Russell de taal als centraal object kent, ook in de geschiedfilosofie door. Deze heeft de afgelopen decennia aanleiding gegeven tot een grotere aandacht voor het narratieve element in de geschiedschrijving (W.B. Gallie, A.C. Danto en meer recent P. Ricoeur en F.R. Ankersmit). Het beeld van de geschiedenis als een 'harde' sociale wetenschap maakte plaats voor een visie waarin meer nadruk wordt gelegd op de verhaal-structuur en op de interpretatieve aspecten van de historiografie.

Deze twee factoren hebben ook de inhoud van deze bundel bepaald : de functie en de rol van de taal in de geschiedbeoefening worden er op nogal heterogene wijze benaderd. Die heterogeniteit heeft ook in het formele vlak meegespeeld. De verschillende bijdragen werden grotendeels samengebracht rond enkele 'debatten', maar daarnaast zijn eveneens losse bijdragen opgenomen. Uiteraard kan hier slechts een korte aanduiding van de inhoud gegeven worden.

De bundel opent met een discussie tussen F.R. Ankersmit en A.A. Van den Braembussche rond de stelling : *De huidige geschiedfilosofie onderschat de rol van de taal bij de vormgeving van ons inzicht in het verleden* (debat I). Dat

Ankersmit vanuit zijn narrativisme deze these verdedigt en Van den Braembussche ze vanuit zijn pragmatische geschiedfilosofie afwijst, wekt natuurlijk geen verwondering. Ankersmit argumenteert immers dat de beelden die de historicus van het verleden ontwerpt een autonoom karakter ten aanzien van die verleden werkelijkheid bezitten : het zijn *narratio*'s, voorstellen om die werkelijkheid op een bepaalde wijze te interpreteren. Het klassieke voorbeeld is Huizinga's *Herfsttij der Middeleeuwen*. Vanuit dit narratief idealisme zet Ankersmit zich af tegen de zogenaamde 'presse-papier-theorie', waarin de taal van de historicus wordt opgevat als een transparant medium de historische werkelijkheid kan worden waargenomen 'zoals die is geweest'. Tegenover deze bij historici wijd verbreide theorie stelt hij een constructivisme, waarin de taal – niet als een spiegel, maar als een lens – een actieve rol speelt bij de totstandkoming van de historische beeldvorming. Van den Braembussche daarentegen ziet de primordiale taak van de geschiedfilosofie in de bestudering van de groei van de historische kennis. De logica van de historische kennis, waartoe ook het vraagstuk van de verhouding taalwerkelijkheid in de geschiedschrijving behoort, heeft in zijn ogen al te lang een exclusieve plaats in de geschiedfilosofie ingenomen (zie onze bespreking in *De Uil van Minerva*, 1986, jg. 2, nr. 3, p. 161–166).

Na dit debat volgen de teksten van de lezingen die W.J. van der Dussen, I.N. Bulhof–Rutgers, Ankersmit en Van den Braembussche rond het thema *Geschiedenis : verhaal of wetenschap ?* hielden op een in februari '84 in de Internationale School voor Wijsbegeerte georganiseerde conferentie. Voor een verslag hiervan zij verwezen naar P.H.H. Vries en H. Papma in *Theoretische Geschiedenis*, 1984, jg. 11, nr. 2, p. 181–189.

De historiografie is van onmisbare waarde voor de geschiedfilosofie vormt de inzet van een tweede debat, gevoerd door Van der Dussen (contra) en C. Offringa (pro). Van den Dussen verhaalt hoe de relatie tussen de geschiedenis en filosofie steeds door wederzijds onbegrip vertroebeld is geweest. Eén van beide partners stootte de andere steeds uit het kentheoretisch paradijs. De in Nederland invloedrijke theoretische geschiedenis van J. Romein heeft deze problematische verhouding niet verbeterd : integendeel, zij concentreerde zich bijna uitsluitend op de historiografie. Maar die historiografie is slechts de historische studie van de geschiedschrijving, geen geschiedfilosofie, die als een autonome discipline de kentheoretische en wetenschapsfilosofische aspecten van de geschiedwetenschap behandelt. Offringa reageert hierop door te stellen dat Van der Dussen de historiografie terugdringt in de sfeer van de eruditie. Voor Offringa heeft zij een ruimer object : zij is wetenschapsgeschiedenis in de brede zin van het woord en behandelt als zodanig ook allerlei filosofische problemen van het historisch discours (bijvoorbeeld het vraagstuk van de periodisering). Dit impliceert echter niet dat de geschiedfilosofie overbodig zou zijn. Maar de moeilijke relatie tussen geschiedenis en filosofie is voor hem geen slecht huwelijk, wel een probleem van afbakening van de competentie en de jurisdicties tussen beide disciplines.

Betreft de stijl van de historicus alleen de uiterlijke vorm van de geschiedschrijving of ook naar inhoud ? Dat is de vraag waarrond het derde debat zich centreert. Voor P. Gay, uit wiens bekende *Style in History* (1974) hier twee fragmenten werden opgenomen, geldt : 'manner is indissolubly linked to matter'. Met andere woorden : de stijl scheidt en wordt geschapen door de

inhoud van het geschiedverhaal. Beide horen onlosmakelijk bij elkaar. C.P. Bertels daarentegen stelt in een korte, maar scherpe bijdrage dat de historicus die aan stijl een kennisvermeerderende eigenschap toekent, het slachtoffer is van een romantische illusie en zich bezondigt aan een 'category mistake'. Immers, het onderzoek en de presentatie van de onderzoeksresultaten worden dan door elkaar gehaald. De weinig tegenspraak duldende slotwoorden zeggen genoeg: "Mooi schrijven, het etaleren van literaire stijl, voegt geen iota waarheid toe aan historisch onderzoek of aan enig ander wetenschappelijk onderzoek". Slechts één kleine opmerking: de rol van de metafoor in de geschiedschrijving lijkt toch niet gereduceerd te kunnen worden tot de uiterlijke vorm van de historiografie. Metaforen als 'de Koude Oorlog' kunnen voor het historisch onderzoek ongetwijfeld onverwachte perspectieven openen en de historische kennis verrijken.

Een vierde en laatste debat wordt gevoerd rond volgende uitspraak: *De historicus is het gepermitteerd het verleden op een anachronistische wijze te benaderen, dat wil zeggen onder voorbijgaan aan de zelfuitleg van de historische actors.* J.W. Drukker bevestigt deze these. De ontkenning van elke anachronistische geschiedbehandeling, zo argumenteert hij, zou immers leiden tot een rigoureuze excommunicatie van een groot deel van het moderne economisch- en sociaal-historisch onderzoek uit de geschiedbeoefening. De antropoloog A. Blok verdedigt de stelling dat een cultuur in de eerste plaats in de haar eigen termen moet begrepen worden.

De bundel sluit met losse bijdragen van C. Ginzburg, M. Zaalberg en J.W. Oerlemans over de verhouding tussen het geschiedverhaal en andere verhaalvormen en met een vraaggesprek met H. Haasse, auteur van verschillende historische romans.

Het hybridisch karakter van deze bundel heeft verschillende gevolgen. Er is bijvoorbeeld het feit dat sommige artikelen elkaar overlappen (de lezer moet ondermeer verscheidene malen de obligate nuancering van een scherpe tegenstelling tussen feit en fictie verwerken). Maar dit bezwaar is eigen aan dergelijke bundels. Belangrijker is een structureel gevolg: de heterogeniteit van de verschillende bouwstenen, die hier voor een diepere studie over 'taal en geschiedenis' worden aangedragen, toont precies hoe moeilijk het zal zijn te komen tot een globale synthese over deze problematiek. Juist hierin ligt de waarde van de bundel: de vaak uitstekende bijdragen belichten de rol van de taal in de geschiedbeoefening vanuit zo uiteenlopende en beconcurrerende gezichtspunten dat de lezer wel gedwongen wordt de complexiteit en tegelijk de verwevenheid van de ter discussie gestelde vraagstukken te zien.

Jo TOLLEBEEK
(Aspirant N.F.W.O.)